

پرورش تفکر نقاد با مجلات رشد دانش آموزی

نقد مجلات رشد

معصومه نژادحسینی
دبیر علوم ناحیه ۳ مشهد

راه‌های بی‌شماری برای معنادار کردن برنامه درسی وجود دارد. نمونه حاضر یکی از معدود فعالیت‌هایی است که معلمان می‌توانند در کلاس درس از آن بهره ببرند و به‌طور چشمگیری بر درک و فهم دانش‌آموزان بیفزایند و شاهد شکوفایی توانایی‌های آنان باشند.

از آنجا که برنامه درسی پویا و سازنده فرصت بروز توانایی‌های خلاق، پرداختن به علاقه‌ها و شکل دادن به آن‌ها را برای دانش‌آموز فراهم می‌آورد، من همه ساله پیش از آغاز سال تحصیلی، به شکلی مدون و سازمان‌یافته، مطالعات گسترده‌ای را درباره ارزشیابی، روش‌های تدریس و بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از نحوه به‌کارگیری آن‌ها به‌عمل می‌آورم. در ادامه این روند، گزارش‌های تفصیلی و تحلیلی آزمون‌های تیمز و پرلز را نیز به‌دقت مطالعه می‌کنم. در آزمون‌های پرلز به چهار نوع فرایند یادگیری توجه می‌شود:

۱. تمرکز بر متن و بازیابی صریح و مستقیم اطلاعات از آن
۲. استنباط مستقیم
۳. تفسیر و تلفیق داده‌ها و اطلاعات
۴. ارزیابی محتوا و زبان و عناصر متنی

اگرچه این آزمون (پرلز) برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی در نظر گرفته شده است، ولی با کمال تأسف آثار بی‌توجهی به سواد خواندن در رده‌های سنی بالاتر، به‌ویژه در درس علوم و هنگام درک سؤال‌های مفهومی و کاربردی این درس، به‌وضوح مشاهده می‌شود. آزمون تیمز نیز عملکرد دانش‌آموزان را در دو حیطه محتوایی و شناختی که شامل دانش، به‌کارگیری و استدلال است بررسی می‌کند. مقایسه روند این دو آزمون آشکارا نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که از نظر توانایی درک مطلب و مهارت ترکیب و تلفیق عبارات‌ها و مفاهیم در لایه‌های عمیق یادگیری مشکل دارند، نه‌تنها در زبان فارسی، بلکه در درس ریاضی و علوم هم ضعف نشان می‌دهند. به‌عبارت دیگر، فرایندهای عالی ذهن یعنی تفکر، استدلال، پردازش و بازیابی اطلاعات، آشکارا با یادگیری خواندن دانش‌آموزان مرتبط هستند. داده‌های حاصل از این مطالعات مرا بر آن داشت به‌دنبال راهکارهای علمی و عملی جدیدی برای ارتقای سطح عملکرد دانش‌آموزان باشم. از همین‌رو،

علاوه بر به‌کارگیری روش‌های تدریس و ارزشیابی خلاق، از مجلات رشد به‌عنوان عنصری مؤثر و مفید در تقویت فرایندهای عالی ذهنی دانش‌آموزان استفاده کردم. به این ترتیب که از دانش‌آموزان خواستم در طول یک ماه یکی از شماره‌های مجلات رشد دانش‌آموزی و ترجیحاً مجلهٔ رشد همان ماه را مطالعه کنند و آن را از نظر به‌کارگیری مسائل علمی، نوع داستان‌ها و طنزها، ترتیب مطالب، نحوهٔ ویرایش، انتخاب تصاویر و حتی رنگ‌های به‌کاررفته در پس‌زمینه نقد و بررسی کنند (لازم است خاطر نشان کنم که در مورد شیوهٔ نقادی در کلاس بحث و گفت‌وگو صورت گرفته است). بنابراین، هر دانش‌آموز براساس علاقهٔ خود، یک قسمت از مجله را در نظر می‌گیرد، آن را به‌دقت مطالعه یا واری می‌کند، در مورد پیام، قصد و هدف نگارنده صحبت و آن را تجزیه و تحلیل و ارزیابی می‌کند. در پایان نیز می‌کوشد پیشنهادی سازنده ارائه کند.

به این ترتیب، درگیر شدن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری خواندن از طریق متن‌های مورد علاقه و طرح سؤال‌های تفکربرانگیز و گفت‌وگو در مورد آنچه درک کردند، موجب شد دانش‌آموزان خواندن را نه در حد تکلیفی درسی، بلکه به‌منزلهٔ نیازی اساسی در زندگی خویش تلقی کنند. از آنجا که این روند در پی مشاهدهٔ ضعف دانش‌آموزان در تجزیه و تحلیل تکالیف و سؤال‌های مفهومی و کاربردی درس علوم به‌کار گرفته شد، علاوه بر اینکه این معضل را تا حدود زیادی رفع کرد، اهداف زیر را نیز به تحقق رساند:

- پرورش قوهٔ تفکر دانش‌آموز
- پرورش مهارت درک مطلب یا سواد خواندن
- پرورش مهارت مطالعه
- آموزش مهارت نقادی
- ایجاد فرصت اصلاح خود برای دانش‌آموز
- پرورش قدرت تجزیه و تحلیل دانش‌آموز
- پرورش قوهٔ خلاقهٔ دانش‌آموز
- پرورش قدرت پردازش و بازیابی اطلاعات در دانش‌آموز
- گسترش فرهنگ مطالعه و آشتی با کتاب و کتاب‌خوانی (این هدف، مهم‌ترین هدف است)

به این ترتیب، دانش‌آموزان فرصت یافتند دربارهٔ مسائل بیندیشند و با سازمان‌دهی مفاهیم ذهنی خویش نیروی تفکرشان را تقویت و یادگیری شادی‌بخشی را تجربه کنند.

نتیجه‌گیری

- اگر شرایط یادگیری فراهم شود، شاگردان خود به یادگیری خواهند پرداخت.
- روش‌های نو و ابتکاری منطبق با زندگی یاددهندگان، موقعیت کلاس را جذاب‌تر می‌کند و بر رغبت و تلاش آنان در یادگیری می‌افزاید.